

امکان سنجی توسعه اکوتوریسم در مناطق روستایی

منطقه روستایی وارک استان لرستان با استفاده از مدل تحلیلی SWOT

حجت‌اله بیرانوند، دبیر دبیرستان‌های ناحیه دو شهرستان خرم‌آباد
دکتر حمیدرضا وارثی، عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه اصفهان

چکیده

استان لرستان با وجود داشتن مناطق ممتاز گردشگری مانند قلعه فلک‌الافلاک، دریاچه گهر، آبشارهای زیبا، تاریخ کهن، میراث فرهنگی کم‌نظیر، موقعیت استراتژیک و فرصت‌های متعدد پیش رو همچون افزایش انگیزه مسافرت در بین مردم، وجود نیروهای متخصص و شرایط اقلیمی و طبیعی مناسب، با ضعف‌ها و تهدیدهایی در استفاده از توانمندی‌های موجود در این زمینه مواجه است. یکی از این مناطق زیبا، منطقه روستایی وارک در جنوب شرقی شهرستان خرم‌آباد است که با داشتن چشم‌اندازهای زیبای طبیعی مانند آبشار وارک در صورت برنامه‌ریزی اصولی می‌تواند از مناطق ممتاز گردشگری در این استان باشد.

هدف پژوهش حاضر شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی گردشگری و ارائه استراتژی‌های مناسب برای توسعه گردشگری در این منطقه است. در این تحقیق برای شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش رو بعد از شناسایی منطقه از طریق مشاهدات مکرر میدانی، اطلاعات لازم به وسیله پیمایش و انجام پرسش‌نامه جمع‌آوری و حجم نمونه برای انجام پرسش‌نامه با توجه به تعداد گردشگران و با استفاده از فرمول کوکران ۳۰۳ نفر تعیین شده است. اطلاعات پرسش‌نامه‌ای با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد و نتایج آن از طریق روش همبستگی اسپیرمن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با استفاده از مدل SWOT از تلاقی این عوامل با هم استراتژی‌های مناسب برای منطقه در چهار دسته SO، WO، ST و WT تعیین شد. با شناسایی چهار عامل (نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها) در منطقه، ۱۱ عامل قوت، ۱۳ عامل ضعف، ۱۲ عامل فرصت و ۱۰ عامل تهدید برای منطقه مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: منطقه روستایی وارک، مدل SWOT، استراتژی‌های توسعه، اکوتوریسم

مقدمه

مفهومی است که ریشه در حفاظت از منابع طبیعی و آرمان‌های توسعه پایدار دارد. بر این اساس تمام محوطه‌های جهان‌گردی اعم از جنگل‌های طبیعی، پارک‌های ملی و حیات وحش، رودخانه‌ها و طبیعت پیرامون آن‌ها، کوهستان‌ها و آبشارها، چشمه‌های آب‌گرم، چشمه‌های طبیعی، بیابان‌ها و مناطق ویژه شکار و صید ماهی، دریاها و دریاچه‌ها، سواحل و کرانه‌های پیرامون آن‌ها، زیستگاه‌های

امروزه فعالیت‌های گردشگری، مهم‌ترین فعالیت‌های انسانی پس از کشاورزی، صنعت و خدمات به‌شمار می‌آید به طوری که کارشناسان پیش‌بینی می‌کنند در سال ۲۰۲۰ میلادی به سودآورترین صنعت جهان تبدیل شود لذا از آن به‌عنوان صادرات نامرئی نام می‌برند (نجفی‌کانی و همکاران، ۱۳۸۸). اکوتوریسم در سطح بین‌المللی

طبیعی پرندگان مهاجر و بومی، غارهای طبیعی و به‌ویژه طبیعت بکر درونشان، گستره اکوتوریسم به‌شمار می‌آید (رضوانی، ۱۳۷۹: ۷۱).

ایران که یکی از کشورهای در حال توسعه برای ایجاد یک توسعه همه‌جانبه و پایدار و هم‌چنین در پی جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به‌جای منابع نفتی است نیازمند استفاده از تمام امکانات و قابلیت‌های خود است. کشور ایران، به‌لحاظ جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی، قدمت چندین هزارساله در رده ۱۰ کشور اول دنیا قرار دارد (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۵۲ و کاظمی، ۱۳۸۹: ۱). گردشگری علاوه بر تبادلات فرهنگی، سبب ایجاد اشتغال و بهره‌وری اقتصادی می‌شود و کارایی مناسبی را به‌ویژه در نواحی روستایی و دورافتاده ایجاد می‌کند، چنان‌که در سال ۱۳۸۲ از صادرات صنایع دستی ۶۰ میلیون دلار ارز وارد کشور شده است (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۸۴: ۱۶۴). ایران سالانه در حدود یک میلیارد دلار بابت مسافرت‌های اتباع خود پرداخت می‌کند. به تعبیری هر خانواده ایرانی پنج‌عضوی سالانه ۸۵ دلار از سهم تولید ملی خود را بابت رونق این بخش به بازار جهانی توریست می‌پردازد، بدون آنکه از این بازار سهمی برده باشد (ظهوریان و امیری، ۱۳۸۴: ۴۲۶). این مسئله ضرورت توجه به توسعه برنامه‌های اکوتوریستی را در مناطق مختلف کشورمان به‌ویژه جوامع محلی مطرح می‌کند. مردم جوامع محلی به‌دلیل سکونت در مناطق طبیعی دور دست، از فرصت‌های ویژه‌ای برای توسعه اکوتوریسم برخوردارند (مختاری، ۱۳۸۹). پروژه‌های اکوتوریستی در مناطق بکر و اکوسیستم‌های حساس اجرا می‌شود و ابزار مهمی برای توسعه پایدار به حساب می‌آید (اپلرود، ۱۳۸۶: ۹).

یکی از نقاط بکر و دست‌نخورده‌ای که می‌تواند به توسعه گردشگری و بالا بردن سطح زندگی در استان لرستان کمک کند، منطقه روستایی وارک با چشم‌اندازهای بسیار زیبای طبیعی است. منطقه روستایی وارک در استان لرستان در ۶۰ کیلومتری جنوب شرقی شهر خرم‌آباد و در بخش پاپی واقع شده است. آبشار وارک زیباترین چشم‌انداز طبیعی این منطقه است.

ارتفاع این آبشار ۷۵ متر و عرض آن ۵۰ متر است. با توجه به پایین بودن سطح زندگی مردم این ناحیه از نظر اقتصادی، توجه کافی به اکوتوریسم پایدار منطقه و آبشار وارک می‌تواند باعث بالا بردن سطح زندگی روستاییان این منطقه بدون بهره‌برداری ناپایدار از منابع طبیعی یا از دست دادن مظاهر فرهنگی باشد. با توجه به توان‌های بالای اکوتوریسم در منطقه، برنامه‌ریزی اکوتوریسم به منظور توسعه و گسترش امر گردشگری در این منطقه و کمک به رشد اقتصادی افزایش درآمد ساکنان و کمک به توسعه ایران‌گردی، فراهم کردن تسهیلات بهتر از سوی دیگر و هم‌چنین شناساندن هر چه بهتر جاذبه‌های اکوتوریسم منطقه، امری لازم و ضروری است. هدف از این پژوهش، شناسایی و امکان‌سنجی جاذبه‌های محیطی منطقه روستایی وارک به‌عنوان یکی از مناطق مستعد استان

استان لرستان با وجود داشتن مناطق ممتاز گردشگری مانند قلعه فلک‌الافلاک، دریاچه گهر، آبشارهای زیبا، تاریخ کهن، میراث فرهنگی کم‌نظیر، موقعیت استراتژیک و فرصت‌های متعدد پیش رو همچون افزایش انگیزه مسافرت در بین مردم، وجود نیروهای متخصص و شرایط اقلیمی و طبیعی مناسب، با ضعف‌ها و تهدیدهایی در استفاده از توانمندی‌های موجود در این زمینه مواجه است

لرستان در جهت گسترش اکوتوریسم و بهره‌برداری از آن به منظور بالا بردن سطح زندگی روستاییان این منطقه است.

مواد و روش‌ها

برای امکان‌سنجی و مطالعه دقیق اکوتوریسم منطقه و آبشار وارک، علاوه بر مشاهدات مکرر میدانی، اطلاعات مورد نیاز به شیوه‌های پیمایش، انجام پرسش‌نامه و اسنادی از منطقه جمع‌آوری شده است. طبق آمار اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان، حدود ۵۰۰۰ نفر در سال از منطقه و آبشار وارک دیدن می‌کنند. با استفاده از روش کوکران حجم نمونه آماری برای انجام پرسش‌نامه ۳۰۳ نفر محاسبه شده است. اطلاعات جمع‌آوری شده به‌وسیله پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و از طریق مدل روش همبستگی اسپیرمن و به‌دست آوردن رگرسیون از متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق نتایج نهایی استخراج شده است. از مدل SWOT برای تجزیه و تحلیل راهبردها و استراتژی‌های توسعه و هم‌چنین فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در منطقه استفاده شده است. برای تهیه نقشه منطقه از نرم‌افزارهای Gis و Golbal Mapper استفاده شده است.

موقعیت منطقه مورد مطالعه

منطقه روستایی وارک در استان لرستان، جنوب شرقی شهرستان خرم‌آباد در بخش پاپی و حوضه آبریز سراب خلدون واقع شده است. حوضه آبریز سراب خلدون بین ۳۳ درجه و ۷ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۱۷ دقیقه عرض جغرافیای شمالی و ۴۸ درجه و ۲۳ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه طول جغرافیایی شرقی واقع شده است. این حوضه از شمال به کوه سفید و کوه کولا، از شمال شرقی به کوه تاف، از جنوب شرقی به رودخانه دز و کوه چلن، از جنوب به کوه سرور و از غرب به کوه هشتادپهلوی محدود می‌شود. محیط حوضه سراب خلدون

به منظور دستیابی به اهداف بالا و برای توان‌سنجی و مطالعه دقیق اکوتوریسم منطقه، ماتریس عوامل داخلی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) با مشاهدات مکرر میدانی در قالب عوامل‌سنجش، همچون بصری و زیبایی‌شناختی،

برای برطرف کردن نقاط ضعف و تبدیل آن به نقاط قوت و استفاده بهینه از فرصت‌ها برای رونق گردشگری، برنامه‌ریزی صحیح و اصولی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی، مشارکت روستاییان در تبدیل این آبشار به مکانی برای افزایش درآمد و ایجاد اشتغال برای مردم بومی و محلی، لازم و ضروری است

اکولوژیکی، تسهیلات رفاهی و زیرساختی، اجتماعی و فرهنگی، دسترسی و موقعیت، اقتصادی و نهادی بسته شده است (جدول ۲).

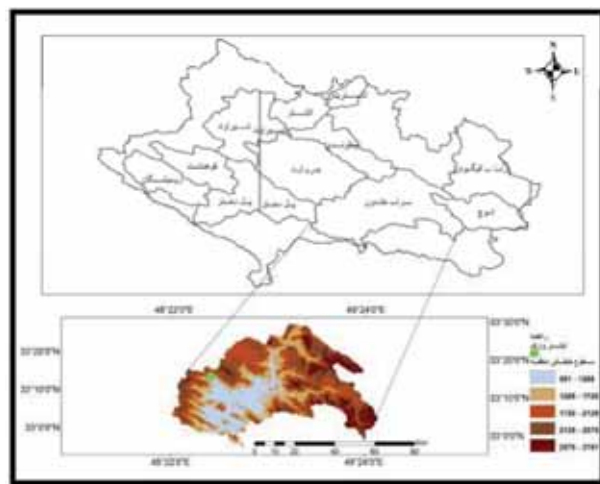
برای نتیجه‌گیری دقیق از عوامل داخلی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) موجود در منطقه، براساس نظر گردشگرانی که از منطقه دیدن کرده‌اند وزن‌دهی و رتبه‌بندی انجام گرفته است. به این عوامل نمره‌ای بین ۱ تا ۵ اختصاص داده شده است. به بیشترین نقطه قوت و بهترین فرصت از نظر گردشگران، نمره ۵ و به کمترین آن‌ها نمره ۱ داده شده است. همچنین در مورد نقاط ضعف و تهدیدها به بیشترین نقطه ضعف و بالاترین تهدید نمره ۵ و به کمترین آن‌ها نمره ۱ داده شده است (جدول‌های ۳ تا ۶)

این نتایج براساس نظر گردشگرانی که از منطقه دیدن کرده‌اند به دست آمده است. این آمار نشان می‌دهد که امتیاز وزنی نقاط قوت ۳۲، امتیاز وزنی نقاط ضعف ۳۷، امتیاز وزنی فرصت‌ها ۳۶

که منطقه و آبشار وارک در آن واقع شده ۳۷۴/۶ کیلومتر است. مساحت حوضه ۳۲۹۱/۱ کیلومترمربع است که بخشی از حوضه آبریز کارون بزرگ به مساحت ۶۷۲۵۷ کیلومترمربع به شمار می‌آید. ابتدای حوضه در ۳۰ کیلومتری شهرستان خرم‌آباد (گردنه نوژیان) و انتهای حوضه (خروجی) ایستگاه راه‌آهن کشور در ۷۳ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان خرم‌آباد است (شکل ۱).

امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم منطقه و آبشار وارک در قالب تکنیک SWOT

امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم منطقه روستایی وارک برای هویت‌بخشی به این منطقه و جاذبه‌های طبیعی آن مانند آبشار وارک، نیازمند شناخت علمی توان‌ها و پتانسیل‌های گوناگون گردشگری این منطقه است. تحلیل SWOT به منظور شناسایی و بررسی عوامل مؤثر درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل تأثیرگذار بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) به منظور ارائه استراتژی‌های توسعه اکوتوریسم به کار برده می‌شود (جدول ۱). به منظور ارائه راهبردها و راهکارهای لازم برای برنامه‌ریزی توسعه پایدار اکوتوریسم منطقه و آبشار وارک، شناخت عوامل چهارگانه (SWOT) در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها، و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها امری اجتناب‌پذیر تلقی می‌شود. تکنیک SWOT تحلیلی سیستماتیک را برای شناسایی این عوامل و انتخاب راهبردی که بهترین تطابق بین آن‌ها را ایجاد کند، ارائه می‌دهد.

شکل ۱: نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه و آبشار وارک؛ ترسیم: نگارندگان

جدول ۱: جدول ماتریس SWOT و نحوه تعیین استراتژی‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت

ماتریس SWOT	نقاط ضعف (S)	نقاط قوت (W)
فرصت‌ها (O)	استراتژی‌های SO	استراتژی‌های WO
تهدیدها (T)	استراتژی‌های ST	استراتژی‌های WT

منبع: افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵

جدول ۲: ماتریس swot (عوامل اصلی تأثیرگذار بر توسعه و گسترش اکوتوریسم منطقه روستایی و آبشار وارک)

عوامل بیرونی	عوامل درونی
فرصت‌ها opportunities	نقاط قوت strengths
<ul style="list-style-type: none"> - تماشای آبشار زیبا و چشم‌اندازهای طبیعی اطراف آن؛ - شناسایی بهینه منابع استعدادهاى اکولوژیکی؛ - برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار توان‌های اکولوژیکی؛ - بهسازی و نوسازی اکولوژیکی؛ - وجود راه‌های روستایی قابل دسترس؛ - افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در بین مردم منطقه؛ - تقویت روحیه مهمان‌نوازی و اجتماعی مردم محلی و بومی؛ - افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری؛ - افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این مناطق؛ - افزایش سطح درآمد و رفاه مردم محلی؛ - افزایش توجه در زمینه برنامه‌ریزی توسعه پایدار در جهت حفاظت از منابع طبیعی و گردشگری منطقه؛ - افزایش توجه و حمایت مسئولان استان از گردشگری با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد. 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتفاع بلند آبشار و چند طبقه بودن آن؛ - جریان خروشان آب آبشار و رود همراه با آواز پرندگان؛ - وجود جنگل‌های کوه‌پایه‌ای انبوه؛ - آب‌وهوای بسیار پاک همراه با صدای دلنشین آب؛ - نزدیکی آبشار به روستاهای کم‌جمعیت؛ - تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری؛ - روحیه مهمان‌نوازی اهالی منطقه و همگرایی قومی میان آن‌ها؛ - انجام ورزش‌های کوه‌نوردی و جنگل‌نوردی؛ - وجود دسترسی به راه‌های روستایی قابل اصلاح و تعمیر؛ - خرید مواد لبنیاتی روستاییان توسط گردشگران؛ - مکان مستعد و مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی در زمینه اکوتوریسم.
تهدیدها Threats	نقاط ضعف weakness
<ul style="list-style-type: none"> - امکان سقوط افراد به‌علت لیز بودن صخره‌ها در هنگام حرکت تا نزدیکی آبشار؛ - تغییر در چشم‌اندازهای طبیعی و ایجاد آلودگی محیطی به‌وسیله گردشگری؛ - تخریب مراتع عشایری در نتیجه رفت و آمد زیاد گردشگران؛ - از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی؛ - دسترسی مشکل به آبشار به‌علت وجود رودخانه و ناهموار بودن مسیر دسترسی به آبشار؛ - احتمال ریزش کوه و قطع شدن جاده‌ها در نتیجه سیلاب‌های بهاری؛ - خطر غرق شدن برای کودکان؛ - از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی؛ - تراکم بیش از حد جمعیت و شلوغ شدن منطقه؛ - ندادن تسهیلات از سوی دولت برای گسترش توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری در این ناحیه. 	<ul style="list-style-type: none"> - لیز بودن صخره‌های مجاور آبشار به‌دلیل جریان آب؛ - وجود درختان انبوه که مانع دیدن آبشار است؛ - گرمای شدید تابستان، سرما و یخبندان شدید زمستان؛ - امکان فرسایش و تخریب سنگ‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی - به‌علت وجود جریان‌های طغیانی و خروشان آب؛ - کمبود فضای کافی برای اقامت گردشگران؛ - آلودگی محیط‌زیست به‌وسیله گردشگران؛ - دسترسی نداشتن به مراکز درمانی و بهداشتی؛ - نبود سرویس‌های بهداشتی و امکانات اولیه برای گردشگران؛ - مدیریت ناکافی و نبود برنامه‌ریزی برای جذب گردشگران؛ - نامناسب بودن جاده‌هایی که به آبشار منتهی می‌شود؛ - عدم پوشش شبکه مخابراتی؛ - عدم اطلاع‌رسانی کافی و ناشناخته ماندن این جاذبه؛ - نزدیک نبودن این جاذبه به بازار فروش مواد غذایی.

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان

جدول ۴: ماتریس تحلیل swot، رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی

نقاط ضعف از دیدگاه گردشگران

رتبه	نقاط ضعف (W)	ردیف
۲	لیز بودن صخره‌های مجاور آبشار به‌دلیل جریان آب	۱
۳	وجود درختان انبوه که مانع دیدن مناسب آبشار است.	۲
۲	گرمای شدید تابستان، سرما و یخبندان شدید زمستان	۳
۲	امکان فرسایش و تخریب سنگ‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی به‌دلیل وجود جریان‌های طغیانی و خروشان	۴
۳	کمبود فضای کافی برای سکونت گردشگران	۵
۲	آلودگی محیط‌زیست به‌وسیله گردشگران	۶
۴	دسترسی نداشتن به مراکز درمانی و بهداشتی	۷
۵	نبود سرویس‌های بهداشتی و امکانات اولیه برای گردشگران	۸
۳	مدیریت ناکافی و نبود برنامه‌ریزی برای جذب گردشگران	۹
۳	نامناسب بودن جاده‌هایی که به آبشار منتهی می‌شود.	۱۰
۲	پوشش ندادن شبکه مخابراتی	۱۱
۴	عدم اطلاع‌رسانی کافی و ناشناخته ماندن این جاذبه	۱۲
۲	نزدیک نبودن این جاذبه به بازار فروش مواد غذایی	۱۳
۳۷	امتیاز وزنی نقاط ضعف	

میانگین رتبه‌ها برای هر مؤلفه (رتبه ۱ خیلی کم، رتبه ۲ کم، رتبه ۳ تاحدودی

رتبه ۴ زیاد و رتبه ۵ خیلی زیاد)

جدول ۳: ماتریس تحلیل swot، رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی

نقاط قوت از دیدگاه گردشگران

رتبه	نقاط قوت (S)	ردیف
۵	ارتفاع بلند و چندطبقه بودن آبشار	۱
۲	جریان خروشان آب آبشار و رودخانه همراه با آواز پرندگان	۲
۲	وجود جنگل‌های کوه‌پایه‌ای انبوه	۳
۴	آب‌وهوای بسیار پاک همراه با صدای دلنشین آب	۴
۲	نزدیکی آبشار به روستاهای کم‌جمعیت	۵
۳	تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری	۶
۳	روحیه مهمان‌نوازی اهالی منطقه و همگرایی قومی میان آن‌ها	۷
۴	انجام ورزش‌های کوه‌نوردی و جنگل‌نوردی	۸
۲	وجود دسترسی به راه‌های روستایی قابل اصلاح و تعمیر	۹
۲	خرید مواد لبنیاتی روستاییان توسط گردشگران	۱۰
۳	مکان مستعد و مناسب برای سرمایه‌گذاری دولت و بخش خصوصی در زمینه اکوتوریسم	۱۱
۳۲	امتیاز وزنی نقاط قوت	

یکی از نقاط بکر و دست‌نخورده‌ای که می‌تواند به توسعه گردشگری و بالا بردن سطح زندگی در استان لرستان کمک کند، منطقه روستایی وارک با چشم‌اندازهای بسیار زیبای طبیعی است. منطقه روستایی وارک در استان لرستان در ۶۰ کیلومتری جنوب شرقی شهر خرم‌آباد و در بخش پاپی واقع شده است. آبشار وارک زیباترین چشم‌انداز طبیعی این منطقه است

جدول ۵: ماتریس تحلیل SWOT، رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی فرصت‌ها از دیدگاه گردشگران

رتبه	فرصت‌ها	ردیف
۳	تماشای آبشار زیبا و چشم‌اندازهای طبیعی اطراف آن	۱
۲	شناسایی بهینه منابع و استعداد‌های اکولوژیکی	۲
۴	برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار توان‌های اکولوژیکی	۳
۳	بهسازی و نوسازی اکولوژیکی	۴
۴	وجود راه‌های روستایی قابل دسترس	۵
۲	افزایش انگیزه برای مسافرت و تفریح در بین مردم منطقه	۶
۲	تقویت روحیه مهمان‌نوازی و اجتماعی مردم	۷
۳	افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری	۸
۳	افزایش انگیزه بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در این مناطق	۹
۲	افزایش سطح درآمد و رفاه مردم محلی	۱۰
۲	افزایش توجه به برنامه‌ریزی توسعه پایدار در جهت حفاظت از منابع طبیعی و گردشگری	۱۱
۲	عدم اطلاع‌رسانی کافی و ناشناخته ماندن این جاذبه	۱۲
۴	افزایش توجه و حمایت مسئولان استان از گردشگری با رویکرد اشتغال‌زایی و درآمد	۱۳
۳۶	امتیاز وزنی فرصت‌ها	

و امتیاز وزنی تهدیدها ۱۸ است (نمودار ۱). براساس این امتیازات، منطقه دارای فرصت‌ها و نقاط ضعف بیشتری نسبت به تهدیدهاست. برای برطرف کردن نقاط ضعف و تبدیل آن‌ها به نقاط قوت و استفاده بهینه از فرصت‌های موجود در منطقه مورد مطالعه برای رونق گردشگری، استفاده از راهبردها و راهکارها برای به حداقل رساندن نقاط ضعف و تبدیل آن‌ها به نقاط قوت و استفاده از فرصت‌ها، لازم و ضروری است.

جدول ۶: ماتریس تحلیل SWOT، رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی تهدیدها از دیدگاه گردشگران

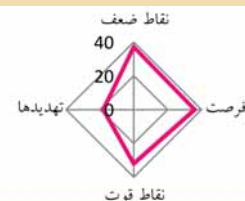
رتبه	تهدیدها	ردیف
۲	امکان سقوط افراد به علت لیز بودن صخره‌ها در هنگام حرکت تا نزدیکی آبشار	۱
۲	تغییر در چشم‌اندازهای طبیعی و ایجاد آلودگی محیطی به وسیله گردشگران	۲
۱	تخریب مراتع عشایری در نتیجه رفت‌وآمد زیاد گردشگران	۳
۲	از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی دیگر، مانند تخریب زمین‌های کشاورزی	۴
۲	دسترسی مشکل به آبشار به علت وجود رودخانه و ناهموار بودن مسیر دسترسی به آبشار	۵
۲	احتمال ریزش کوه و قطع شدن جاده‌ها در نتیجه سیلاب‌های بهاری	۶
۱	خطر غرق شدن برای کودکان	۷
۱	از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی	۸
۳	تراکم بیش از حد جمعیت و شلوغ شدن منطقه	۹
۲	نداشتن مجوز تسهیلات از سوی دولت برای گسترش توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری در این ناحیه	۱۰
۱۸	امتیاز وزنی تهدیدها	

میانگین رتبه‌ها برای هر مؤلفه (رتبه ۱ خیلی کم، رتبه ۲ کم، رتبه ۳ تاحدودی، رتبه ۴ زیاد و رتبه ۵ خیلی زیاد)

استراتژی گسترش اکوتوریسم منطقه روستایی وارک براساس مدل تحلیلی SWOT استراتژی‌های رقابتی یا تهاجمی (SO)

در استراتژی‌های تهاجمی که بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی تأکید دارد، موارد زیر برای بهره‌برداری از برتری‌های موجود در

نمودار ۱: نمودار وزن‌دهی و رتبه‌دهی عوامل داخلی و خارجی اکوتوریسم منطقه و آبشار وارک براساس نظر گردشگران

جدول ۷: اولویت‌بندی عوامل درونی

اولویت	نقاط ضعف weakness	اولویت	نقاط قوت strengths
۱	- نامناسب بودن جاده‌هایی که به آبشار منتهی می‌شود؛	۱	- ارتفاع بلند آبشار و چندطبقه بودن آن؛
۲	- کمبود فضای کافی برای اقامت گردشگران؛	۲	- انجام ورزش‌های کوه‌نوردی و جنگل‌نوردی؛
۳	- نبود سرویس‌های بهداشتی و امکانات اولیه برای گردشگران؛	۳	- وجود دسترسی به راه‌های روستایی قابل اصلاح و تعمیر؛
۴	- نبود برنامه‌ریزی برای جذب گردشگران؛	۴	- نزدیکی آبشار به روستاهای کم‌جمعیت؛
۵	- دسترسی نداشتن به مراکز درمانی و بهداشتی؛	۵	- مکان مستعد و مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی در زمینه اکوتوریسم؛
۶	- عدم اطلاع‌رسانی کافی و ناشناخته ماندن این جاذبه؛	۶	- روحیه مهمان‌نوازی اهالی منطقه و همگرایی قومی میان آن‌ها؛
۷	- پوشش ندادن شبکه مخابراتی؛	۷	- جریان خروشان آب آبشار و رود همراه با آواز پرندگان؛
۸	- لیز بودن صخره‌های مجاور آبشار به دلیل جریان آب؛	۸	- وجود جنگل‌های کوه‌پایه‌ای انبوه؛
۹	- وجود درختان انبوه که مانع دیدن آبشار است؛	۹	- آب‌وهوای بسیار پاک همراه با صدای دلنشین آب؛
۱۰	- گرمای تابستان، سرما و یخبندان شدید زمستان؛	۱۰	- تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری؛
۱۱	- امکان فرسایش و تخریب سنگ‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی به دلیل وجود جریان‌های طغیانی و خروشان آب؛	۱۱	- خرید مواد لبنیاتی روستاییان توسط گردشگران.
۱۲	- آلودگی محیط‌زیست به وسیله گردشگران؛		
۱۳	- نزدیک نبودن این جاذبه به بازار فروش مواد غذایی.		

جدول ۸: اولویت‌بندی عوامل بیرونی

اولویت	تهدیدها Threats	اولویت	فرصت‌ها opportunities
۱	- امکان سقوط افراد به علت لیز بودن صخره‌ها در هنگام حرکت تا نزدیکی آبشار؛	۱	- تماشای آبشار زیبا و چشم‌اندازهای طبیعی اطراف آن؛
۲	- دسترسی مشکل به آبشار به دلیل وجود رودخانه و ناهموار بودن مسیر دسترسی به آبشار؛	۲	- وجود راه‌های روستایی قابل دسترس؛
۳	- احتمال ریزش کوه و قطع شدن جاده‌ها در نتیجه سیلاب‌های بهاری؛	۳	- شناسایی بهینه منابع و استعدادها اکولوژیکی، بهسازی و نوسازی آن‌ها؛
۴	- ندادن تسهیلات از سوی دولت برای گسترش توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری در این ناحیه؛	۴	- افزایش توجه به برنامه‌ریزی توسعه پایدار در جهت حفاظت از منابع طبیعی و گردشگری منطقه؛
۵	- تغییر در چشم‌اندازهای طبیعی و ایجاد آلودگی محیطی به وسیله گردشگری؛	۵	- افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری؛
۶	- تخریب اراضی کشاورزی و مزارع و مراتع عشایری در نتیجه رفت‌وآمد زیاد گردشگران؛	۶	- افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این مناطق؛
۷	- احتمال خطر غرق شدن برای کودکان؛	۷	- افزایش توجه و حمایت مسئولان استان از گردشگری با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد؛
۸	- از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی؛	۸	- افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در بین مردم منطقه؛
۹	- افزایش تخلفات اجتماعی و بزهکاری با ورود گردشگران در این نواحی نسبت به قبل.	۹	- تقویت روحیه مهمان‌نوازی و اجتماعی مردم محلی و بومی؛
		۱۰	- افزایش سطح درآمد و رفاه مردم محلی.

در صورت اجرای برنامه توسعه گردشگری در این منطقه در یک مدت ۱۰ ساله به ۲۰ برابر میزان فعلی یعنی حدود ۱۰۰/۰۰۰ نفر در سال خواهد رسید. هم‌اکنون به‌طور متوسط ۱۳ نفر در روز از آبشار وارک دیدن می‌کنند. با اجرای برنامه‌های گردشگری این میزان به ۲۷۴ نفر در روز ارتقا خواهد یافت

راستای توسعه اکوتوریسم در ناحیه روستایی وارک پیشنهاد می‌شود:

- اصلاح و تعمیر یا در حد امکان آسفالت‌ه کردن راه‌های روستایی منتهی به آبشار؛
- تدوین برنامه و ایجاد امکانات برای کوه‌نوردی و جنگل‌نوردی؛
- استفاده از نیروهای باتجربه و متخصص به منظور ایجاد تشکل‌های تعاونی و هم‌چنین ترویج و آموزش از طریق جلسات مختلف با مردم با بهره‌گیری از سرمایه‌گذاران بومی؛
- توجه و احترام به فرهنگ، آداب و رسوم محلی و بهره‌گیری از مسئولان دولتی به منظور ترویج و توسعه صنعت توریسم در راستای توسعه ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و ایجاد درآمد برای ساکنان ناحیه مورد مطالعه؛
- بسترسازی و بهره‌گیری از حمایت‌های بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در اکوتوریسم با عنایت به وجود زیرساخت‌های اکوتوریستی در ناحیه مورد مطالعه؛
- جلوگیری و کنترل آلودگی‌های صوتی برای لذت بردن از صدای آب و پرندگان.

استراتژی‌های تنوع (ST)

در استراتژی‌های تنوع که بر نقاط قوت درونی و تهدید بیرونی تأکید دارد، موارد زیر برای بهره‌برداری از برتری‌های موجود و کاهش تهدیدات در راستای توسعه اکوتوریسم در ناحیه مورد مطالعه پیشنهاد می‌شود:

- تنوع‌بخشی به امکانات خدماتی، اقامتی، تفریحی و بهداشتی به منظور جلب رضایت گردشگران و متعاقب آن، افزایش گردشگر در راستای ایجاد فعالیت‌های جدید برای ساکنان ناحیه مورد مطالعه و جلوگیری از تخریب پوشش گیاهی و آلودگی هوا، آب و صوتی؛
- ایجاد سایت گردشگری برای معرفی آبشار وارک و توجه بیشتر صداوسیما به این جاذبه گردشگری؛
- هماهنگی برای جمع‌آوری زباله‌های گردشگران و نصب سطل‌های زباله در منطقه آبشار؛
- محوطه‌سازی و ایجاد اقامتگاه‌های موقت، مانند سکوها و آلاچیق؛
- هموار کردن و مشخص کردن مسیر منتهی به آبشار به طوری که به محیط طبیعی آسیب وارد نشود؛
- نظارت بیشتر نیروی انتظامی برای تأمین امنیت منطقه؛
- حضور یک گروه اورژانس در محل و انتقال مصدومان احتمالی؛
- ایجاد توسعه شبکه ارتباطی و مخابراتی و تلفن همراه.

استراتژی‌های تدافعی (WT)

در استراتژی‌های تدافعی نیز که بر اساس نقاط ضعف درونی و

تهدید بیرونی استوار است موارد زیر برای از بین بردن ضعف‌ها و تهدیدها در راستای توسعه اکوتوریسم این ناحیه پیشنهاد می‌شود:

- شناسایی مناطق ناپایدار از نظر ریزش و تثبیت این مناطق با استفاده از دیواره‌ها یا موانع و آموزش مدیریت بحران به نیروهای بومی در راستای افزایش ایمنی با توجه به آسیب‌پذیری طبیعی منطقه و احتمال وقوع حوادث غیرمترقبه و پیش‌بینی نشده، مثل سیل، زلزله، لغزش، ریزش و...؛
- هدایت کردن آب‌های سطحی به یک مسیر مشخص کنار جاده که آن را تخریب نکند؛
- با توجه به خاکی بودن جاده ارتباطی، سنگ‌چین کردن جاده و تزریق سیمان به داخل سنگ‌ها در مسیر سیل‌گیر یا آسفالت‌ه کردن جاده برای جلوگیری از شست‌وشوی جاده لازم است؛
- ایجاد یک مسیر مشخص که به آبشار منتهی می‌شود و جلوگیری از تخریب مراتع عشایری؛
- ایجاد موانع چوبی در کناره رودخانه که از غرق شدن کودکان جلوگیری شود؛
- نصب پل چوبی یا فلزی روی رودخانه برای عبور راحت گردشگران؛
- ایجاد یک مسیر ارتباطی برای بالا رفتن گردشگران از آبشار، بدون تخریب چشم‌انداز طبیعی؛

استراتژی‌های بازنگری یا بازپروری (WO)

در استراتژی‌های بازنگری که بر نقاط ضعف درونی و فرصت‌های بیرونی تأکید دارد، موارد زیر برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و از بین بردن ضعف‌ها در راستای توسعه اکوتوریسم منطقه مورد مطالعه پیشنهاد می‌شود:

- تشویق عشایر و فرهنگ‌سازی در نزد آن‌ها برای پذیرایی از گردشگران؛
- آموزش جمعیت روستایی منطقه در نحوه برخورد صحیح با گردشگران؛
- توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال در منطقه برای بالا بردن سطح معیشتی روستاییان؛
- سرمایه‌گذاری دولت و تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در منطقه؛
- ایجاد مراکزی برای فروش محصولات کشاورزی روستاییان و مواد لبنی عشایر به گردشگران برای بالا بردن درآمد آنان؛
- ایجاد استخرها یا حوضچه‌های کوچک برای شنا همراه با نجات غریق؛
- افزایش انگیزه در بین شهرنشینان برای استفاده مؤثر از جاذبه طبیعی

طبق آمار اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان، حدود ۵۰۰۰ نفر در سال از منطقه روستایی و آبشار وارک دیدن می کنند

نتیجه گیری

طبق آمار اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان، حدود ۵۰۰۰ نفر در سال از منطقه روستایی و آبشار وارک دیدن می کنند. با استفاده از روش کوکران حجم نمونه آماری برای انجام پرسش نامه ۳۰۳ نفر محاسبه شده است. اطلاعات موجود در پرسش نامه ها در قالب دو گروه متغیرهای وابسته و مستقل با استفاده از نرم افزار SPSS و روش همبستگی اسپیرمن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. براساس تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسش نامه ای و با استفاده از روش همبستگی اسپیرمن، ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته مثبت است. برای مقایسه sig یا سطح معناداری متناظر ۰/۰۵ با ضریب اطمینان ۹۵ درصد در نظر گرفته شده است. از آنجا که sig یا سطح معناداری متناظر ۰/۰۳۹، یعنی کوچک تر از ۰/۰۵ است (جدول ۹)، می توان نتیجه گرفت که با برنامه ریزی دقیق، آبشار وارک می تواند در بالا بردن سطح زندگی روستاییان منطقه و توسعه گردشگری منطقه وارک مؤثر باشد.

جدول ۹: جدول نتایج همبستگی اسپیرمن

ضریب همبستگی وابسته	۱/۰۰۰	۰/۱۲۶
سطح معناداری متناظر		۰/۰۳۹
ضریب همبستگی مستقل	۰/۱۲۶	۱/۰۰۰
سطح معناداری متناظر	۰/۰۳۹	
تعداد افراد	۳۰۳	۳۰۳

منبع: محاسبات نگارندگان

براساس نتایج جداول ماتریس رتبه بندی و امتیازدهی عوامل داخلی و خارجی اکوتوریسم منطقه روستایی و آبشار وارک که بر مبنای نظریات و دیدگاه های گردشگران به دست آمده است، این منطقه دارای فرصت ها و نقاط ضعف بیشتری نسبت به تهدیدهاست. برای برطرف کردن نقاط ضعف و تبدیل آن به نقاط قوت و استفاده بهینه از فرصت ها برای رونق گردشگری برنامه ریزی صحیح و اصولی و سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی، مشارکت روستاییان در تبدیل این آبشار به مکانی

برای افزایش درآمد و ایجاد اشتغال برای مردم بومی و محلی، لازم و ضروری است. در صورت اجرای برنامه توسعه گردشگری در این منطقه در یک مدت ۱۰ ساله به ۲۰ برابر میزان فعلی یعنی حدود ۱۰۰/۰۰۰ نفر در سال خواهد رسید. هم اکنون به طور متوسط ۱۳ نفر در روز از آبشار وارک دیدن می کنند. با اجرای برنامه های گردشگری این میزان به ۲۷۴ نفر در روز ارتقا خواهد یافت. به کارگیری راهکارها و راهبردهای ارائه شده در این پژوهش برای برنامه ریزی توسعه اکوتوریسم پایدار منطقه از طرف مسئولان سازمان جهان گردی و ایران گردی استان لرستان، می تواند به جذب بیشتر گردشگر و توسعه پایدار گردشگری در منطقه وارک کمک کند.

منابع

۱. اپرود، مگان (۱۳۸۶)، اصول و تجربیات و سیاست های اکوتوریسم، ترجمه نگار قدیمی، نشر افکار، چاپ اول.
۲. افتخاری، رکن الدین و مهدوی، عبدالرضا (۱۳۸۵)، «راهکارهای توسعه گردشگری روستایی (نمونه موردی: لواسان کوچک) با استفاده از مدل SWOT»، مجله مدرس، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، شماره ۴۵.
۳. پیرس، جان و ریچارد رابینسون (۱۳۸۸)، برنامه ریزی و مدیریت استراتژیک، ترجمه سهراب خلیلی شورینی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات دانش پژوه.
۴. حکمت نیاز، حسن و موسوی، میرنجف (۱۳۸۵)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، انتشارات دانشگاه یزد.
۵. رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۹)، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۶. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان، ۱۳۹۰.
۷. ظهوریان، م و امیری، الف (۱۳۸۴)، اکوتوریسم و توسعه پایدار، مجموعه مقالات همایش ظرفیت های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی شدن، جلد اول، فیروزکوه: انتشارات دانشگاه آزاد واحد فیروزکوه.
۸. کاظمی، مهدی (۱۳۸۹)، مدیریت گردشگری، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سمت.
۹. محسنی، رضاعلی (۱۳۸۸)، «گردشگری پایدار»، مجله فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر.
۱۰. مختاری، داود (۱۳۸۹)، «ارزیابی توانمندی اکوتوریستی مکان های ژئومورفیکی حوضه آبریز آسیاب خرابه به روش پراگونگ»، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۸.
۱۱. مطیعی لنگرودی، سیدحسن (۱۳۸۴)، جغرافیای اقتصادی ایران (صنایع)، مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۲. مهندسان مشاور جامع استان لرستان (۱۳۸۴)، مطالعات توجیهی آبخیزداری حوضه سزار.
۱۳. نجفی کانی، علی اکبر، مطیعی لنگرودی، سیدحسن و نجفی، کبری (۱۳۸۸)، «امکان سنجی توسعه اکوتوریسم در مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT، نمونه موردی: شهرستان آمل»، جغرافیا (نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال ششم، شماره ۱۸ و ۱۹، صص ۱۲۱ تا ۱۳۷.